EXCURS MARIN

G.I. Tohăneanu
Universitatea *de Vest*, Timişoara

Marine digression (Abstract)

The autor first discusses the role of the Mediterranean Sea played in the life of the peoples of antiquity, illustrating it with the synonymic series – the respective referent, i.e. the Sea, developed in Latin. Two synonymic series of the Romanian Sea terminology are then studied, namely: mal (shore), ţărm (coast / sea shore), liman (coast / port) and undă (wave), val (wave / huge wave), talaz (billow). A particular attention is attached to the verbal derivative a tălăzui (to billow) frequently used with figurative meanings in The Book of the Olt River by Geo Bogza. Relevant conclusions are drawn from this study.

Pentru Sadoveanu, Dobrogea este ,,ţara vechimii". Aşa o întâmpină autorul *Baltagului* din pragul unei stranii povestiri dobrogene, *Ostrovul lupilor*. Argumentele, ca să o numească aşa, nu-i lipsesc prozatorului-poet, care se întemeiază pe ele şi în celelalte cărţi dobrogene ale sale. Pentru mine, vechimea acestei ,,ţări", aşezate ,,dincolo de negură", este vegheată de munţii Măcinului – fâşie rămasă din lanţul hercinic, cel mai bătrân de pe continent –, de brâul de ape al Dunării, de Marea lui Iason şi a lui Ovidius. Oricum, indiferent de unde vii, contactul, fie şi vremelnic, cu ea – mă refer la ,,mare" – dăruieşte sufletului omenesc aura de nostalgie de care atâta nevoie are: ,,Porniră cele trei corăbii...".

Este un adevăr definitiv că, cu cât unul sau altul dintre aspectele realităţii fizice joacă un rol mai însemnat în viaţa unui popor, cu atât sunt mai cuprinzătoare seriile de sinonime care o denumesc. Grecii şi romanii vechimii numeau ,,marea" în fel şi chip, împresuraţi de fiinţa ei. *Odiseea* şi, în parte, *Iliada* lui Homer, *Eneida* lui Vergilius sunt epopei ,,marine". Sentimentul atât de modern – al *nostalgiei* – înseamnă în elină ,,durerea sau... dorul întoarcerii", iar ,,întoarcerile" (să zicem: de la Troia) s-au săvârşit pe mare.

Termenul propriu pentru denumirea ,,mării" este în latină *mare*, păstrat în Romania. ,,Marea Mediterană" – în timpul Imperiului: ,,lac" roman – era pentru ţărmureni *Mare Nostrum*, denumire din care nu lipseşte un orgoliu întemeiat. În alcătuiri poetice *mare* este concurat de grecismul *pontus* (*Pontus Euxinus* ,,Marea Ospitalieră"), dar şi de *aequor*, desemnând, la început, ,,marea liniştită", ,,cu valuri egale". Într-adevăr, *aequor* este derivat din *aequus* ,,egal", bine reprezentat în lexicul nostru neologic: *echidistant, echilibru, echinocţiu, echivalent, echivoc* ş.a., al căror prim element de compunere este adjectivul *aequus*, scris cu mijloace... moderne. Expresia vergiliană *Aequora tuta silent*, în traducere literală: ,,suprafaţa liniştită a mării, aflată în siguranţă, tace", dovedeşte că, o vreme, legătura dintre *aequor* şi *aequus* era la îndemâna tuturor. Acelaşi lucru ni se învederează din faptul că *aequor*

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

denumeşte orice ,,suprafaţă plană", de pildă ,,netezişul câmpiei", *aequora campi*, în limbajul poetic. Chiar şi singur, *aequor*, în *Georgicele* lui Vergilius, este sinonim cu ,,câmpie", ,,câmp": *ferro scindimus aequor* înseamnă ,,cu fierul (plugului) sfârtecăm câmpia (netedă)". Când sentimentul dependenţei lui *aequor* faţă de *aequus* s-a subţiat, un poet a îngemănat cuvintele *aequor fervidum* ,,marea care fierbe", măcar că epitetul (*fervidum*) pare să contrazică sensul etimologic al determinatului său (*aequor* ,,mare" din *aequus* ,,egal").

Altum, alti reprezintă ,,largul" şi, mai cu seamă, ,,adâncul" mării; este forma neutră, devenită substantiv, a adjectivului-participial *altus*, care, prin polarizare semantică, semnifică şi ,,înalt" şi ,,adânc". Cum imaginea fizică ,,verticală" se atenuează cu timpul, expresia vergiliană despre un vânt (*Notus*) care *urget ab alto* se tălmăceşte ,,bate dinspre largul mării". *Altus* este, de fapt, participiul verbului *alo* ,,a hrăni", cu derivatele *almus* (folosit în expresia ,,*Alma* mater", cu sens figurativ) şi *alimentum*, adjudecat ca neologism de o seamă de idiomuri romanice. Cum s-a ajuns de la sensul ,,hrănit" (,,bine hrănit"!) la acela de ,,înalt", e simplu: prisosurile de dimensiuni sunt, de multe ori, rezultate ale ,,traiului bun".

Reprezentarea mării ca ,,hău", ca ,,vârtej", ca ,,abis" care, răzvrătit de furtună, cheamă ,,abisul" (*abyssus abyssum invocat*) este întruchipată de sinonimul intensiv *gurges, gurgitis*. După spasmul marin căşunat de un naufragiu, lui Vergilius îi apar *rari nantes in gurgite vasto* ,,ici şi colo câte un înotător pe noianul răzvrătit al mării nesfârşite".

,,Sărătura" apei de mare face ca ea – marea – să fie denumită în limba latină şi *sal, salis* ,,sare". Un vers din *Eneida* lui Vergilius începe aşa: *Stant sale Tyrrheno classes* ,,Stau (ancorate) în *Marea Tireniană* corăbiile". După furtună, Vergilius descrie *sale tabentes artus* ,,mădularele şiroind de apa mării". La Plaut *salsi fluctus* ,,valurile sărate", la Vergilius *vada salsa* ,,vadurile sărate" sunt expresii analitice care denumesc, deopotrivă, ,,marea", ,,întinsul mării".

În sfârşit, ca divinitate marină, Neptun – ,,temutul stăpân al mărilor Egee" (Ion Minulescu) – participă la configurarea expresiei *arva Neptunia*, literal ,,ogoarele neptunice", altfel spus, ,,întinderile mării". Menţionez, încheind lista, că ea rămâne selectivă.

Priveliştea mării ni se deschide nouă, românilor, doar de pe limanul dobrogean. Dar toate formele de relief sunt caracteristice meleagului românesc, cum se vede cu prisosinţă din lista următoare, însumând peste 20 de termeni numind, *largo sensu*, ,,accidentările de teren": *cleanţ, coastă, colnic, creastă, culme, deal, dâlmă, dâmb, gheb, gâlmă, gorgan, grui, gurgui, holm, înălţime, măgură, movilă, muncel, munte, muscel, obcină, pisc, ridicătură, ţanc, vârf*. Adaug frazeologismele *calea valea* şi *ce mai la deal, la vale*, care vorbesc, şi ele, cu sporită putere de convingere, despre diversitatea formelor de relief a pământului strămoşesc. Când Dănilă Prepeleac al lui Creangă pune la cale unul din păguboasele lui ,,schimburi", vrând să dea un car cu boi pe o... capră, el, ca om al pământului, glăsuieşte astfel: ,, – *Ce mai la deal, la vale!*

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

bună, ne-bună, na-ți carul şi dă-mi-o!". Expresia lui Dănilă *Ce mai la deal, la vale* se desmorţeşte, prinde viaţă şi regresează către concret prin presiunea contextului: într-adevăr, anterior, autorul se referă direct la traseul ,,accidentat" care trebuia străbătut: ,,Dar de la o vreme *valea* s-a sfârşit şi s-a început un *deal*; când să-l suie la *deal*, suie-l dacă poți!... Hârți! încolo, scârți! încolo, carul se da înapoi".

Mă întorc acum la terminologia marină, ceva mai slab reprezentată în limba română din pricini cunoscute. Reţin, din această terminologie, doar două cuvinte, *liman* şi *talaz*, ambele împrumutate din turceşte. Şi unul, şi celălalt, fac parte din serii de sinonime temeinic constituite, ai căror membri sunt de obârşii diferite, cum adeseori se întâmplă în limba română. Turcismul *liman* se asociază cu străvechiul *mal*, aparţinând substratului autohton al românei, şi cu *ţărm*, moştenit din latineşte; celălalt turcism, *talaz*, este cvasisinonim, dar mai tânăr, cu *undă*, de origine latină, şi cu *val*, împrumutat din slava veche. Nu am de gând să tratez amănunţit aceste serii sinonimice, ci să formulez doar câteva observaţii necesare. Şi *liman* şi *talaz* au pătruns viguros în limba literară, dobândind, mai ales cel dintâi, în comparaţie cu alte turcisme şi cu celelalte sinonime, o conotaţie meliorativă ce nu poate fi neglijată. Această conotaţie iese în evidenţă îndată ce comparăm frazeologismele *a ieşi la liman* ,,a scăpa cu faţa curată dintr-o împrejurare potrivnică" şi *a se îneca la mal (ca ţiganul)* ,,a se împiedica tocmai la sfârşitul unei acţiuni anevoioase" (când existau toate şansele ieşirii la... liman!). Aceeaşi valoare meliorativă o vădeşte *liman* în capodopera lui Lucian Blaga *Ulise*, unde devine sinonim nu cu ,,ţărm", ci cu ,,ţărm îndelung râvnit", cum era, pentru eroul *Odiseei*, cel al Eladei, mai precis, al Itacăi. Aşa ajunge Ulise, în ultima strofă a poemului, să rostească, pe adresa ,,limanului", această laudă: ,,Dar *pe liman ce bine-i* / să stăm în necuvânt – / şi, fără de-amintire / şi ca de subt pământ, / s-auzi în ce tăcere / cu zumzete de roi, / frumseţea şi cu moartea / lucrează peste noi". Dincolo de ,,liman", e ,,acasă", e ,,căminul", ,,fântâna setii-nvierşunate", – de aceea cuvântul se iveşte şi în primul vers al poeziei: ,,De pe *liman* pe golfuri / privirea ți-o roteşte...". Starea de împăcare, de mulţumire, de euforie chiar, pe care atingerea ,,limanului" o prilejuieşte muritorilor, este răspicat rostită de Eminescu în aceste memorabile versuri din postuma *Sarmis*: ,,Luceferii, ce tremur sclipind prin negre cetini, / Pământul, marea, cerul cu toate ni-s prieteni / Cât ai putea departe lopeţile să lepezi, / Ca-n voie să ne ducă a mării unde repezi. / Oriunde ne vor duce în farmecul iubirii, / Chiar de murim, ajungem *limanul fericirii*". Aceleaşi disponibilităţi semantico-stilistice ale cuvântului *liman* le deslușim la Vlahuță, în *România Pitorească*: ,,Sulina, *limanul fericit* în faţa căruia trag corăbiile mării şi ale Dunării – poarta largă prin care trec bogăţiile tuturor continentelor, purtate de la un capăt la altul al lumii pe drumul neted şi fără pulbere al apelor". La fel de explicit se vădeşte C. Conachi, care, în lungul său poem *Prenţipiile moralului sau cercarea de voroavă asupra omului*, se referă la ,,limanul *mântuielnic*", expresie în care epitetul este sinonim cu ,,mântuitor", ,,izbăvitor".

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

Pornind de la *liman*, în cartea a IX-a din traducerea *Odiseei* lui Homer, George Murnu, ilustrul nostru elenist, izvodeşte o creaţie lexicală proprie, mă refer la verbul reflexiv *înlimăni*, care înlocuieşte cu succes neologismul *acosta*, prea modern pentru ,,cărunta vechie cinstită" a rapsodului elen: ,,Se-ntunecase luna pe sub nouri / De-aceea nici ostrovul nu-l văzurăm / Cu ochii şi nici apa-nvălurată / Spre mal, până ce nu *ne-nlimănirăm*" (Editura Univers, 1979, p. 213). Antonim parţial cu *înlimăni* este, în aceeaşi măiastră tălmăcire, verbul reflexiv *înluntra* ,,a porni spre larg", eventual cu o luntre sau cu orice alt mijloc de navigaţie: ,,Aşa zisei şi după asta / *Mă înluntrai* în vas" (*Ib.*, p. 214); ,,A doua zi, când se iviră zorii, / Grăbii pe soţi silindu-i să se-nluntre / Şi vase să dezlege".

Sinonim cu *liman* şi cu *mal*, *ţărm*, moştenit din latină, poartă în alcătuirea sa lingvistică rădăcina latinească *term-*, pe care o regăsim în neologismele noastre *termen, terminà, determina, extermina*. Etimologic, *ţărmul* este locul unde ,,se termină" ceva: ,,uscatul", dacă vii către mare; marea, dacă vii din larg. Mările sunt – vorba Poetului între poeţi – ,,ţărmuitoare". Gândit astfel, privit dintr-o perspectivă verticală care îi învie înrudirile altfel latente, unul din neologismele înşirate anterior, *termen*, devine pentru Blaga cuvânt poetic, ca atâtea altele. Poezia *Toamnă de cristal* se încheie aşa: ,,Cât de frumoasă-i lumea / şi dincolo de *termen*! / Încredinţate-s sorţii / puterile în *germen*". Ultimul cuvânt al strofei, *germen*, dobândeşte o ,,poeticitate" sporită dacă îl analizăm ţinând seama de perspectiva verticală: el este un derivat din rădăcina *gen-*, exprimând ideea ,,zămislirii". Sunetul *-n-* a trecut la *-r-*, prin disimilare, pentru a obţine o pronunţie mai lesnicioasă. ,,Tată" se cheamă, în latina poetică, *génitor* (,,născător", ,,zămislitor"), iar ,,mamă", *génitrix* (,,născătoare", ,,zămislitoare"). La Lucretius, *Aeneadum genitrix*, epitet analitic al Venerei, semnifică ,,maica eneazilor", adică a urmaşilor lui Enea, a romanilor.

Pe de altă parte, ,,prăpastia" dintre *ţărm* ,,mal" şi verbul *extermina* ,,a masacra", ,,a ucide în masă" se împuţinează în momentul când aflăm că în latină *extermino, exterminare* înseamnă ,,a izgoni", ,,a îndepărta": *regibus exterminatis* semnifică, la Cicero, ,,regii fiind izgoniţi". În alcătuirea verbului *extermino* substantivul *terminus* echivalează cu ,,hotar".

Mal, străvechi cuvânt aparţinând substratului autohton (v. Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, EŞE, 1983, p. 91–93), este sinonim cu *ţărm* în versurile lui Eminescu: ,,Dintre sute de catarge / Care lasă *malurile*, / Câte oare le vor sparge / Vânturile, valurile?". Ca sinonim pentru ,,râpă" el pătrunde în toponimie: numeroase aşezări omeneşti de pe teritoriul ţării noastre se cheamă *Malu* sau, cu compliniri sintactice, *Malu Mare, Malu Surpat, Malu de Răsună*. (Amănunte la Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, EA, 1963, p. 32.)

Cealaltă serie de sinonime, amintită anterior, începe cu *undă* şi, în ordinea vechimii cuvintelor, continuă cu *val* încheindu-se tot cu un turcism, *talaz*. Nu o voi supune hic et nunc unui examen amănunţit, mulţumindu-mă cu câteva observaţii lăturalnice, dar necesare acestei expuneri. Voi menţiona, deocamdată, că, faţă de

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

cvasisinonimele *undă* şi *val*, turcismul *talaz* deține toate atuurile unui ,,superlativ". Iată, din dicționare, un text al lui Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, care valorifică aspectul acesta, să-i zicem superficial ,,cantitativ", al problemei: ,,*Valurile danubiene* se ciocnesc cu *talazurile Mării Negre*". Aşa stând lucrurile, rostul mântuitor al ,,limanului" – identificabil în sintagma eminesciană ,,*limanul* fericirii" – se desluşeşte mai clar, în opoziție cu furia dezlănțuită a talazurilor, ca în ultima strofă din poemul *Candela* de Grigore Alexandrescu: ,,Voi alerga la tine în dureri şi necazuri, / De oameni şi de soartă când voi fi apăsat: / Astfel corăbierul, când *marea e-n talazuri*, / Aleargă la *limanul* ce-adesea l-a scăpat".

Amănunt pitoresc: cum ,,talazurile" sunt mai cu seamă ale ,,mării", iar acesteia i se zice, în elină, ,,thálassa", vorbitorii ,,nespecialişti" au transformat *talasoterapia* (,,tratament care constă în băi de mare asociate cu aerul marin") în... *talazoterapie*, transformare până la urmă ingenioasă, căci între *talaz* şi *thálassa* asemănările nu sunt numai de ordin formal.

La un poet ca Eminescu, şi *undă* şi *val*, şi *talaz* au disponibilități semantico-stilistice greu de cuprins. Las, deocamdată, la o parte sinonimele mai vechi, *undă* şi *val*, nu fără... regret, reținând pe cel relativ ,,nou", *talaz*, care funcționează, largo sensu, şi ca un ,,superlativ" pentru celelalte două, fapt ce se repercutează şi în definiția dicționărească: ,,Val *mare* stârnit de furtună pe mări sau pe oceane" (DLR); nu lipseşte, din dicționare, următorul crâmpei din *Speranța* foarte tânărului Eminescu: ,,Aşa marinarii, pe mare îmblând, / Izbiți de *talazuri*, furtune", în care se vede desluşit congruența dintre substantivul cu pricina şi peisajul marin. Nu va fi de prisos să subliniez că Eminescu asociază *talaz* cu *furtună* şi cu sinonimul *val*, în sens propriu sau chiar figurativ. *Strigoii*: ,,Din ce în ce cântarea în *valuri* ea tot creşte, / Se pare că *furtuna* ridică al ei glas, / Că vântul trece-n spaimă pe-*al mărilor talaz*".

Reținând ilimitatele posibilități de angajare semantico-stilistică ale lui *talaz*, pe care le voi ilustra prin exemple în cele ce urmează, subliniez, deocamdată, ivirea lui, cu sens propriu, la poeții noştri marini. Din lungul lor şir, de la Ovidius încoace, am de gând să convoc mai întâi, la acest simpozion, pe unul din urmaşii poetului latin, Grigore Sălceanu, care a trăit, cândva, în această ,,țară a vechimii". Iată o strofă din poezia sa *Răsărit de lună* (*Din lirica mării, Antologie*, EPL, 1964, p. 32): ,,În mantie voievodală, vifornic, vine un *talaz*". Adverbul (sau... adjectivul) *vifornic* nu este o creație personală a poetului, ci face parte din bogata familie a slavismului *vifor* (în textele vechimii: *vivor*), alături de *viforeală* şi *viforî, viforâre, viforât; viforos, viforatic, viforoaică* – acesta din urmă, numele unui duh rău din eresurile străvechi, care căşună beteşuguri ,,trecătorului trup". În sfârşit, *viforniță*, uzual până astăzi în folclor, pare a fi avut influență ,,regresivă" asupra lui *vifornic*. Sălceanu alătură măiestru cuvintele, obținând alianța aliterativă *vifornic vine*, consolidată de interpretarea lui *vifornic* ca adverb. Mijlocind reprezentarea năpustirii unui val imens, grupul *vifornic vine* obturează parțial, cu efecte dintre cele mai fericite, triumful total

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

al luminii diurne, asigurat de repetarea cvadripartită a vocalei *-a-*, de trei ori sub accent, de-a lungul versului întreg: ,,În m*á*ntie voievod*á*lă, vifornic, vine un t*aláz*".

Aş cuteza să alătur, celui citat până acum, crâmpeie din creaţiile unor poeţi marini, care învederează sensuri şi nuanţe proprii ale cuvântului *talaz*. Ion Vinea, *Tomis*: ,,urletul *talazului*" (*Ib.*, 158); Nicolae Labiş, *Marină*: ,,Respirând sonor furtuna, / Marea-şi iese din veşmânt / Şi nebună bate-ntruna / Cu *talazuri* cerul frânt" (*Ib.*, 122); Ion Pillat, *Pescăruşul*: ,,Plăpând ca floarea de prun / Pe zări şi totuşi în stare / Să-nfrunţi *talazul nebun* / Cu aripă tare" (*Ib*., 17); Ion Vinea, în poezia *Chemare*: ,,*Să spintecăm talazul* legendelor de ieri" (*Ib*., 31).

Din perspectiva romantică în stare să redimensioneze lumea – complice fiind ,,noaptea loatră" (Ioanichie Olteanu) care fură lucrurilor culoarea şi fermitatea contururilor – ,,talazul" se poate substitui ,,valului" în descrierea peisajului romantic, bineînţeles nocturn, cu care începe *Scrisoarea IV* a lui Eminescu:

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri;
Se înalţă în tăcere dintre rariştea de brazi,
Dând atâta întuneric *rotitorului talaz*.

Imaginea ,,nesfârşirii" este susţinută şi consolidată, în cazul acesta, de volumul fonetic al epitetului, care se desfăşoară pe nu mai puţin de cinci silabe: ,,rotitorului talaz", amintind îndeaproape de ,,mişcătoarea mărilor singurătate" din *Scrisoarea I*. Cuvintele lungi – ilustrate aici prin ,,rotitorului" care reazemă imaginea, şi prin reluarea, chiar în ,,miezul" fonetic al acestuia, a vocalei rotunjite *-ó-*, acum, sub accent – devin expresive tocmai prin raportare la conţinut, or asta, în condiţiile textului poetic, nu e puţin. Dimpotrivă, gesturile bruşte, sacadate, determinate de împrejurări neprevăzute, ale zburătorului urcând povârnişul castelului spre ,,ietacul tăinuit" al fetei-de-mpărat din basmul *Călin*, sunt sugerate de acelaşi Poet între poeţi şi prin mijloace ,,tehnice", de pildă prin caracterul monosilabic al cuvintelor dintr-un emistih întreg:

Pe deasupra de prăpăstii sunt zidiri de cetăţuie,
Agăţat de pietre sure un voinic cu greu le suie;
Aşezând genunchi şi mână *când pe-un colţ când pe alt colţ*,
Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolţi...

Unul din *Psalmii* lui Tudor Arghezi începe aşa: ,,Ca să te-ating, târâş pe rădăcină, / *De zeci de ori am dat* câte-o tulpină. / *În câmp, în dâmb, în râpi şi-n pisc, / Viu când mă urc, şi trist când iar mă isc. // Am fost, un pai...*". ,,Molift înalt şi mândru" – astăzi –, copacul îşi aminteşte de zvâcnetul surd şi mocnit de odinioară, redat printr-un lung alai de monosilabe.

Revenind, acum, la subiect, de unde cu tâlc (cred eu) mă abătusem, menţionez că o bună parte din forţa evocativă a cuvântului de bază, *talaz*, este concentrată în derivatul verbal *tălăzui*, întrebuinţat, proprio sensu, despre elementul acvatic marin. Dicţionarele citează un reportaj din revista ,,Viaţa românească" (1953): ,,La orizont, spre dreapta, se zărea Constanţa. Spre stânga, albastră ca sineala, *tălăzuia marea*".

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

Sensul acesta ,,propriu" al verbului este definit, în lexicografia noastră, după cum urmează: ,,A (se) ridica în talazuri, în valuri mari, tumultuoase". Pentru înțelesurile figurative ale verbului *tălăzui*, întrebuințat despre luxuria holdelor de grâne bătute de vânt în anotimpul cald, despre ritmica desfășurare, pe zare, a pădurilor, a dealurilor şi a munților, o sursă aproape inepuizabilă de citate este opera lui Geo Bogza, neluată în considerare de lucrările noastre lexicografice. Autorul *Cărții Oltului*, scriitor (altfel) ,,marin", are sentimentul unității spațiului geografic românesc, dăruit de generoasa natură cu toate formele de relief; așa se explică neobișnuita frecvență a verbului *tălăzui*, folosit de nenumărate ori metaforic în *Cartea Oltului*. O seamă de aspecte fizice ale podişului transilvănean, cu ample ecouri în conştiința noastră românească şi păcurărească, – de la câmpia estivă până la ,,ondulațiile" Carpaților – sunt zugrăvite sau sugerate prin întrebuințarea figurativă a acestui verb: ,,larga *tălăzuire* a Ardealului"; ,,întinderea *tălăzuită* a Ardealului"; ,,ogoarele *tălăzuite* ale Ardealului". ,,Ondularea", aproape continuă, a câmpiei ardelene este sugerată, în această troiță de citate, prin forme verbal-nominale ale verbului ,,marin" *tălăzui*. ,,Câmpia" însăşi, câtă este ea printre şi dincolo de dealurile şi munții Podişului, amintește, celui ce o contemplă în toiul verii, de mişcarea ritmică şi sonoră, de freamătul talazurilor mării: ,,prăpăstii şi văi tot mai adânci şi mai depărtate, până ce începea *larga tălăzuire a câmpiei*"; ,,larga *tălăzuire* a câmpiilor". Sau, într-un context care vestește preajma pădurilor şi a munților: ,,Totul urca sus, din zvonul armonios al apelor; *larga tălăzuire a câmpiilor*, colinele domoale acoperite cu păduri şi munții, ca un lanț de creste vinete, tăind lumea în două". ,,Marea vegetală" e mai lesne perceptibilă în cazul ,,aurului verde" al codrilor: ,,Acum, de jur împrejur, *vaste păduri se tălăzuiesc* de la o culme la alta. Uneori, din spuma lor verde, grea se desprind siluete firave de mesteceni". Dar mai cu seamă înălțimile propriu-zise, coline şi dealuri, evocă, prin acest cuvânt foarte expresiv, amintirea mării: ,,o câmpie străjuită în depărtare de creste vinete de munți, iar mai aproape de o *largă tălăzuire de coline*"; ,,*coline*, uşor *tălăzuite*"; ,,*tălăzuirea dealurilor* acoperite cu vii".

Strania, în aparență, solidaritate dintre ,,Împărăția apelor" şi aceea a Carpaților, dintre zone diferite ale realității, care, privite la superficie, nu au ce-şi spune una alteia, este admirabil şi emoționant, pentru mine, redată prin ,,talazurile munților", imagine scumpă lui Geo Bogza, rapsod fără pereche al unității în diversitate a pământului românesc: ,,aceste înalte şi *tălăzuite culmi*", ,,*tălăzuite culmi* de piatră", ,,*crestele* vinete ale *munților se tălăzuiesc* în zare". Până la urmă, în conştiința poetică a scriitorului, adânc înfiptă în istorie, protoistorie şi preistorie, ape şi munți se confundă, iar ,,tălăzuirea" munților îşi redobândeşte, alăturându-şi-l în chipul cel mai firesc, epitetul originar, aparținător vastelor spații lichide: ,,Oltul soseşte în lume, trăindu-şi primele clipe ale vieții. E o şuviță de apă limpede şi rece, a cărui vioaie rostogolire nu conteneşte o singură clipă. Neîntreruptul ei murmur pare să facă parte din marile realități ale acestui spațiu, alături de piscuri, de păduri şi de *oceanica tălăzuire a munților*". Altundeva, refuzând echivocul, Geo Bogza spune lucrurilor pe

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

nume: ,,Necontenita *tălăzuire a acestui vast spațiu de piatră* trezeşte în cel ce contemplă sentimentul atât de tulburător şi dinăuntrul căruia lumea capătă noi dimensiuni, al plutirii pe un ocean" (22). Cine altul, decât Geo Bogza, încheie astfel una din convorbirile sale cu Oceanul (*Paznic de far*, Editura Minerva, 1974, p. 463): ,,Cum să nu te iubesc, cum să nu te cânt, cum să nu delirez de fericire în fața ta, providențialule Ocean, cu valuri eterne şi fecunde...". Alcătuirile mării sunt precumpănitoare, iar ele se substituie neîncetat diversificării ulterioare a elementelor: ,,Până departe, spre marginea munților, lanurile acoperă câmpia, *tălăzuindu-se* încet *ca valurile mării*" (196).

Obsesia mării, venind de dincolo de generații, se străvede şi din amănuntul rodnic că păstorii din Carpații Meridionali numesc ,,ochiuri-de-mare" tăurile din Retezat şi din masivul Pătru-Șurianu, răsărit în vârful munților, la sute de kilometri de mare. Despre ele ne povesteşte Lucian Blaga în neasemuita sa carte de amintiri *Hronicul şi cântecul vârstelor*, dar prețios făcut cititorilor de literatură autentică în 1965, de osârdnicul şi netemătorul George Ivaşcu. Fetele gornicului de sub Șurianu mânecau zilnic spre ,,ochiul de mare" de sub vârf, aducând în fiecare seară veşti de pe creste, neliniştitoare şi hărțuitoare pentru puterea de închipuire a copiilor. În sfârşit, vine şi ziua când curiozitatea va să se astâmpere: ,,Mai înaintam câțiva paşi şi-n fața noastră sub creştetul boltit al Șurianului, într-o adâncitură, se întinde oglinda netedă a iezerului. Acesta era aşadar ochiul de mare! ,,E ca şi cum Marea ar avea un ochi în vârf de munte!" – aşa îmi tălmăceam eu cuvântul. În apa iezerului prundul se desluşea ca-n aer. Dar fundul se adâncea treptat, pentru ca la o anume depărtare să pară că nu mai este fund, şi că iezerul are legături cu o Mare de undeva! Cel puțin aşa îmi plăcea mie să văd lucrurile, cu închipuirea mea, care strâmba după voia şi placul ei chiar şi legea vaselor comunicante" (*lucr. cit.*, p. 63).

Din punctul meu de vedere, oamenii care şi-au reprezentat, pentru întâia oară, ca nişte ,,ochi-de-mare", șiragul de iezere ce împodobesc Carpații Meridionali de la curbură până la Vârful Țarcu, sunt păstorii veacului de demult, împresurați de duhul plaiului şi al unității spațiului mioritic, ,,De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră". Zvonul talazurilor mării, ființa însăşi a Mării cu eresurile ei bântuie Dobrogea întreagă, țară a vechimii, în bălțile căreia poposeau nu o dată la ,,iernatic" târlele coborâte de pe creste. În necurmatul lor cutreier, păstorii din veac au purtat cu sine, până în goliştile alpine, chipuri cunoscute sau, mai cu seamă, bănuite ale mării lăsate în urmă. Atingătoarea imagine a iezerelor ,,ochiuri-de-mare" învederează nu numai neastâmpărul asociativ al vorbitorilor, dar, mijlocit, însăşi armonia elementelor alcătuitoare ale meleagului românesc, în pofida diversității lor aparente. La un nivel mai... pedestru, imaginile exprimate metaforic şi preluate cu încântare de sensibilitatea şi puterea de închipuire a poetului Blaga sunt confirmate de rezultatele cercetărilor geo-antropologice. După meticuloase studii, împătimitul geograf Ermil Conțescu din romanul călinescian *Bietul Ioanide* ajunge la concluzia că ,,omul de la munte din spațiul pleşuv are foarte multe asemănări cu omul maritim şi de fapt, cu tot paradoxul,

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)

regiunea muntoasă dădea cel mai mare număr de marinari". Interesul observațiilor geografului sporește în paginile următoare ale romanului, chiar dacă ele dobândesc, la un moment dat, aspect anecdotic: „Explicația lui Conțescu era că în partea stâncoască a muntelui amintirea litoralului din era întinderii mării până în regiunea alpină era mai puternică. La facultate teoria geografului era caricaturizată de studenții umoriști, care făceau și desene cu creta pe tablă, revelând că Ermil Conțescu descoperise o corabie cu pânze pe Caraiman".

Pentru mine nu încape nici o îndoială că poveștile istorisite de fetele gornicului despre „ochiul-de-mare" de sub creștetul boltit al Șurianului au dospit lungă vreme în conștiința Celui-din-Lancrăm, prilejuind scăpărarea târzie a unor imagini fără pereche până acum și greu repetabile de acum înainte: „În pâlnia muntelui iezerul netulburat / ca un ochi al lumii, ascuns, s-a deschis. / Oglindește un zbor prea înalt și ceasul / curat ce i-a fost odată promis". În sfințenia Muntelui, iubita însăși se transfigurează în oglinda iezerului, zărindu-și chipul sfărâmat – vai – de zborul „adus" al unei rândunici: „Îmi place să te văd, făptură clară, / răsfrântă-n iezerul de munte când / o rândunică-n zbor adus / oglinda apei sparge lunecând". Iezerul devine astfel unul din motivele dilecte ale lui Blaga. Acolo sus, printre stâncării și grohotișuri, se săvârșește miracolul dincolo de care Cerbul, bântuit de nălucirea Ciutei pierdute, se mulcomește sub acțiunea catartică a ochiului-de-mare: „De sete ars, cum tremură în totul / ajuns la iezer – Cerbul! Dar abia / atinge apa mulcomă cu botul. // Din luciul albăstrui precum e fierul / sorbind, cu grije-alege, parc-ar vrea / să bea ușor, din apă, numai cerul".

BDD-A3640 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:16:15 UTC)